

פרק ששי

(פרק "קנין תורה")

שני חכמים בלשון המשנה. ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

מורה נבוכים

א רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה — זוכה לדברים הרבה; ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו. נקרא: רע אהוב; אוהב את המקום, אוהב את הבריות; משמח את המקום, ומשמח את הבריות.

אוצר החכמה

שני חכמים בלשון המשנה. כי זאת היא ברייתא ואינה משנה כלל. וכבר נהגו לשנותה עם מסכת אבות.

ברוך שבחר בהם ובמשנתם. לפי שבחר רבינו הקדוש כדי שתהא התורה שבעל פה מסודרת בפי כל הדורות כדי שלא תשכח.

א. כל (הזוכה) [העוסק] בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה. אמר ר' אלכסנדרס: כל העוסק בתורה לשם שמים נעשה שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר (ישעיה כז, ה): „או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי". רבא אמר: כאילו בנה פלטרין של מעלה, שנאמר (שם נא, טז): „ואשים דברי בפיד ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסד ארץ". ור' לוי אמר אף מקרב את הגאולה (סנהדרין צט, ב). ושנינו בתורת כהנים (עי' נדרים סב, א, וספרי עקב, מא): הרי אני למד בשביל שאקרא רבי ובשביל שאקרא נשיא, ת"ל (דברים ל, ו): „לאהבה את ה' אלקיך", לא תעשה אלא מאהבה.

ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו, וכו'. אדם שיהיה כשר ונקי ובלא עבירה, נמצא: „ותגזר אומר ויקום לך" (איוב כב, כח). שנינו: אדם שהוא צדיק ראוי לו שנברא העולם בשבילו (עי' יומא לח, ב). וכן הוא אומר (קהלת יב, יג): „כי זה כל האדם", כלו לא נברא אלא לצוות לזה (ברכות ו, ב). נקרא רע אהוב. כשאדם עוסק בתורה הוא אוהב לכל העולם, וכיון שאין לו משא ומתן עם הבריות אוהבין אותו ומתאווין למעשיו.

אוהב את המקום. כשידע עיקר המצות וטעמם ופירושן ועושה אותם.

אוהב את הבריות. וקשה בעינינו כשהם נוטים מן המוסר ומלמדם ספר ומקרבם לתורה ומשכילים בחכמה. כל זה מאהבתו אותם, ותמיד משים נגד עיניו מצות עשה של: „ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) ומקיימה. כבר שנינו (ברכות יט, ב): כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. ואחר כבוד האדם תבוא האהבה.

משמח את המקום, על דרך: אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת ליוצרו

ומלבשתו ענוה ויראה; ומשכתו להיות צדיק, חסיד, ישר, ונאמן; ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות; ונהנה ממנו עצה ותושיה, ובינה וגבורה, שנאמר: לי עצה ותושיה, אני בינה לי גבורה (משלי ת.

(ברכות יז, א), כשאדם מקיים את התורה ולומדה הקב"ה שמת בו.

ומשמח את הבריות, כשיראו הבריות שיעשה אדם רצון קונו הם שמחים, כי לא נברא האדם אלא כדי לקיים התורה והמצות.

ומלבשתו ענוה ויראה, הענוה והיראה מלבוש שאדם עוטה בו, לפיכך נמשלה התורה כמים, שנאמר (ישעיה נה, א): „הוי כל צמא לכו למים“. כשאדם משליך אותו בארץ אינו הולך אלא למקום נמוך, כך התורה אינה מחקימת אלא במי שהוא ענו ושפל רוח (תענית ז, א).

אוצר החכמה

ומשכתו להיות צדיק, צדיק, זה מתהלך בתומו ואינו עושה עול, אדם שלומד תורה והוא דורשה כל היום [אם] שגה ועשה [עבירה] אחת אי אפשר שלא לחזור (באותה) [מאותה] עבירה, כמו שאמרו רז"ל (ברכות יט, א): אם ראית ה"ח שעבר עבירה אחת לילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה, שמא ס"ד, אלא ודאי עשה תשובה, הנה למדה תורה לאדם על כרחו שיהיה צדיק על כל פנים.

חסיד, זה העושה לפנים משורת הדין בכל מעשיו בין בגופו בין בממונו, חסיד, יותר מעלה החסידות מהצדקות.

ישר, עושה ישר, כמו שאמר (דברים ז, יח): „ועשית הישר והטוב“. ונאמן, שאינו מדבר כזב, ולא ימצא בפיו לשון תרמית, אך יהיה קיים באמונתו בא"ל ובסחוננו בו, כתיב: יתד התקועה במקום נאמן (ע"י ישעיה כב, כג).

ומרחקתו מן החטא, כשתומד אדם אשתו של חבירו או ביתו או שורו ויגזל אותו מיד יזכור העונש, נמצא מתרחק מן אותה עבירה, ומקרבתו לידי זכות, כיון שהוא מתרחק מן העבירה נמצא נתקרב לצדקות ולמצות.

ונהנה ממנו עצה, כשילמד האדם התלמוד נמצא מתחדד הרבה במשא ובמתן של תלמוד, ולפי שמתחדד יודע עצה הרבה וחושב, ותושיה, שנינו (סנהדרין כו, ב): למה נקרא שמה: תושיה (ישעיה כח, כט) שמתשת כחו של אדם.

ובינה, כשמתחכם האדם יבא למדרגת הבינה.

וגבורה, כשלומד אדם בתורה ומבלה בה ימיו ושנותיו יהא גבור בתורה.

(יד). ונותנת לו מלכות, וממשלה, וחקור דין, ומגלים לו רזי תורה, ונעשה כמעין שאינו פוסק את מימיו, וכנהר שמתגבר והולך; והוי צנוע, וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

מ"ד 1234567

ונותנת לו מלכות וכו'. רב הונא ורב יהודה הוה יתבי הוה חליף ואזיל [גניבא] אמר חדא לחברי: ניקום מקמיה, אמר ליה אידך מקמיה פלגאה ניקום, אדחכי אתא איהו לגביה, אמר להו: שלם עלייכו מלכיא, ומנא לך דרבנן איקרו מלכיא, הה"ד (משלי ח, טו): "בי מלכים ימלוכו" (גיטין סב, א).

שאל פילוסוף אחד מן החכמים: מי הוא יותר שופט הארץ, המלך או החכם היועץ אותו, א"ל: היועץ, כי החכם יתן עצה לעשות והולך המלך ועושה מה שצוה אותו החכם, כך תמצא כשרצה אבשלום להסיר לאביו מהמלוכה, מה אמר: "הבו לכם עצה מה נעשה" (שמואל"ב טז, כ) מיד נתן לו אחיתופל עצה.

וחקור דין, כשיבואו בני אדם לדון לפני חכם הוא חוקר הדין ופוסק כפי מה שיראה לו, איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב.

ומגליו לו רזי תורה, כשיהיה באדם כל המעשים האלו ותהיה התורה והמצות מאושרת בידו וצריך לידע עקרים ולידע הבורא שבראו, וכתוב בדניאל (ד, ו): "וכל רז לא אנס לך", כך כתב ר' שלמה בן גיבורל ז"ל: ואשר לא הכיר אלהותך איך תבוא בלבו אמונתך, ואשר לא תבוא בלבו אמונתך איך תבוא אלהותך.

ונעשה כמעין שאינו פוסק את מימיו וכו', כשילמוד אדם הלכה אחת מושכה לחברתה עד סוף כל העולם, וכל ימיו לא יספיק ללמוד התורה ועקריה, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט, צו): "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד", שנינו באבות דר' נתן (פכ"ז): אדם שלומד תורה למה הדבר דומה, לאחד שהיה ממלא מים מן הים ומטיל ליבשה, הים אינו חסר והיבשה אינה מתמלא, והיה מקצר בדעתו, אמרו לו: מפני מה אתה מקצר בדעתך, בכל יום טול שכר דינר וזהב (אך) [אף] מי שלומד תורה אינו יכול בכל ימיו ללמוד הכל ואפילו חי אלף שנים.

והוי צנוע, כדכתיב (מיכה ו, ח): "והצנוע לכת עם אלקיך", מכאן לת"ח שצריך להיות צנוע בכל מעשיו.

וארך רוח, שנינו בתורת כהנים (פרשת שמיני פ"ב): אמר ר' יהודה: חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו, בוא וראה: כמה קשה הדבר שגרמה למשה לסעות קודם מיתתו אני משיב לו על דבריו: מי גרם לו שטעה אלא לפי שהקפיד מכאן אמרו (לעיל פ"ב, מ"ז): ולא הקפדן מלמד, ק"ו ומה משה רבינו על שהקפיד שעה אחת שכח את דבריו, ק"ו שאר בני אדם, כמה גדולה המדה שיהיה אדם ארך רוח לתלמיד, אם שואל התלמיד.

ב אמר רבי יהושע בן לוי: בכל יום ויום בת קול יוצאת (מהר חורב) ומכרזת ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה! שכל מי שאינו עוסק בתורה — נקרא: נוזף, שנאמר: „נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם“ (משלי יא, כב), ואומר: והלחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחות (שמות לב, טז). אל תקרא: חרות — אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, וכל מי שעוסק בתלמוד תורה — הרי זה מתעלה, שנאמר: וממתנה נחליאל ומנחליאל במות (במדבר כא, יט).

ומחל על עלבוננו וכו', כבר שנינו (שבת פת, ב): לעולם יהיה אדם מן הנעלבים ולא מן העולבים, ולא ראוי לת"ח אלא שיהיו מוחלים על עלבונם, וכשיהיו בתלמידי חכמים כל המדות האלו אז — ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

ב. אמר רבי יהושע בן לוי: בכל יום ויום בת קול יוצאת, [בת קול] אינו מלאך אלא מדת קול היא, ויוצאת ברוח המשוטט, ורבי סעדיה ז"ל אמר: שהוא כאדם הקורא בין ההרים וקול נענה לו בין ההרים והמערות והסלעים, שנינו בב"ר (שמ"ר פכ"ט, ט): מהו: „קול גדול ולא יסף“ (דברים ה, יט) אדם יש לקולו בת קול והב"ה אין לקולו בת קול.

ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, העלבון שאינו עושין אותה, וכשעושין אותה שלא כראוי.

שכל מי שאינו עוסק וכו', וקשה לי זאת הראיה „נזם זהב באף חזיר“ ולא נחייש לוי וצריך עיון.

ושאין לך בן חורין וכו', שנינו בבראשית רבה (שמ"ר מא, ט) מהו: „חרות“ (שמות לב, טז), ר' יהודה אומר: חרות מן המלכיות, ור' נחמיה אומר: חרות ממלאך המות, ורבנן אמרו: חרות מן היסורים, אמר ר' אלעזר: אם יבוא מלאך המות ויאמר לפני הקב"ה: רבש"ע על חנם בראתני בעולם, [הוא אומר] על כל אומה ואומה שבעולם השלטתיך חוץ מן האומה הזאת שנתתי להם חרות, מדרך האמת כך היא כי כל תלמיד חכם פטור הוא מהמס שעל הקהל, ומכל מה שיבקש המלך, או לבנות שורות העיר, או לצרכי הקהל (עי' ב"ב ח, א), וכבר שנינו במסכת אבות (לעיל פ"ג, ז): כל הפורק ממנו עול חורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכן כתבו ר' יוסי ו' מיגש ור' מאיר הלוי ז"ל.

וממתנה נחליאל וכו', אם עושה אדם עצמו כמדבר שהוא מוסקר לכל והכל דשין אותו, התורה נתנה לו במתנה, שנאמר (במדבר כא, יח): וממדבר מתנה' וכיון שנתנה לו במתנה נחלו א"ל, שנאמר: „וממתנה נחליאל“, וכיון

ג הלמד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או אפילו אות אחת — צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד, עשאו: רבו אלופו, שנאמר: ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעי (תהלים נה, יד), והלא דברים קל וחומר: ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד עשאו: רבו, הלמד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, — על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד, ואין כבוד — אלא לחכמים, שנאמר: כבוד חכמים ינחלו (משלי ג, לה); ותמימים ינחלו טוב (שם כח, י), ואין טוב אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (שם ד, ב).

שנחלו א"ל עולה לגדולה, שנאמר: "ומנחליאל במות", ואם הגביה עצמו, הגיס דעתו, הבי"ה משפילו, שנאמר (שם שם, כ): "ומבמות הגיא" ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע, שנאמר (שם, שם), "ונשקפה על פני הישימון", ואם חזר בו הבי"ה מגביהו, שנאמר (ישעיה מ, ד): "כל גיא ינשא" (נדרים נה, א), עוד שנינו במדרש (קהלת רבה א, ח): קבלת דברי תורה מיגעין את האדם, ותחלה אדם נכנס ללמוד, בין מטהרין לו את הטמא בין מטמאין לו את הטהור, והוא אינו יודע, שכל מה שהוא מיגע סופו שהוא מוציא קלות וחמורות וגזירות שוות וטומאה וטהרה איסור והתר.

ג. הלמד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד צריך לנהוג בו כבוד, אמרו רבותינו ז"ל (ב"מ לג, א): נקרא רבו שרוב חכמתו למד ממנו, וכיון שלמד אדם מרבו צריך לנהוג בו כבוד ואפילו לאחר מיתתו, שאמרו בפרק אלו מציאות (ירושלמי ב"מ פ"ב, ה"א): ר' יוחנן הוה סליק מטבריה לציפורי, חמא חד בר נש כשנחית מן תמן, אמר ליה ר' יוחנן: מה קלא במדינתא, אמר ליה: חד רבן דמיך וכל עמא מטפלא ביה, ידע ר' יוחנן דהוה ר' חנינא, שלח ר' יוחנן ואייתי מאנין טבי דשבתא, ובזעין עלוי, מכאן אתה למד שצריך אדם שינהוג כבוד לרבו ואפילו לאחר מיתתו.

או אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, כגון גמיה או גמיעה (שבת עז, א).

שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, עשאו רבו ואלופו, שנאמר: "ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי", והלא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו, הלמד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד, ואין כבוד אלא לחכמים, שנאמר: "כבוד חכמים

ד כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה — ובתורה אתה עמל, ואם אתה

אוצר החכמה

ינחלו ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה, שנאמר: „כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו“. ואלו שני דברים שלמד אחיתופל לדוד: פעם אחת היה יושב לבדו ושונה „א“ל: והכתיב (ירמיה ג, לו): „חרב על הבדים“, חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד, ולא עוד אלא שמתפשין, שנאמר: „ונואלו“, וכתיב התם (ישעיה יט, יג): „נואלו שרי צוען“, „א“ל דוד: ומה אעשה, ואמר לו אחיתופל: „אשר יחדיו נמתיק סוד“ (תהלים נה, טו), שנעסוק בתורה יחדיו (עי' ברכות סג, ב). פעם אחרת מצאו שהיה הולך לבית המדרש יחידי, ואמר לו: שלא היה עושה כהוגן לילך יחידי, ואמר לו: ומה אעשה, אמר לו: „בבית אלקים נהלך ברגש“ (עי' מס' כלה רבתי פ"ח). ועוד כשבנה דוד מלך ישראל בית המקדש חפר עפר עד לתהום, ויצאו המים והתחיל העולם לחרב, כינס דוד כל אדם [לשואל] עצה בזה. היודע ואינו נותן יחנק, בא אחיתופל וכתב שם... ונתן אותו הכתב על המים, ירדו ולא יצאו להשחית העולם, ונשא אחיתופל ק"ו בעצמו ומה אמרה התורה בשביל הסוטה שמו שנכתב ימחק על המים, להטיל שלום בעולם לא כל שכן. כשירדו המים ט"ו אלף אמות ולא מצאו מים והיו בדוחק, עמד דוד ואמר שירה, שנאמר (תהלים קל, א): „שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'“. אמר שירה לכמה עליות, על כל אמה ואמה שהיה עולה היה אומר שירה (עי' סוכה נג, א). ואע"פ כן נחנק אחיתופל, כמה דכתיב (שמואל ב' יז, כג): „ויצו אל ביתו ויחנק“. מכאן אמרו רז"ל (מכות יא, א): קללת חכם אפילו על חנם היא באה. ויש אומרים שני דברים שלמד מאחיתופל, והם: „וירכיבו את ארון האלקים אל עגלה חדשה“ (שמואל ב' ז, ג), אמר אחיתופל לדוד והלא קרית (במדבר ז, ט): „ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו“, הנה נענש ומת עוזה שהיה מישראל ואמר הכתוב (שם א, נא): „זהור הקרוב יומת“ (עי' ילק"ש שמואל רמז קמב). והדבר השני בשעה ששלח דוד שליחים לחנן בן נחש לנחמו (שמואל ב' י, ב), אמר אחיתופל לדוד: והלא קרית (דברים כג, ז): „לא תדרוש שלום וטובת כל ימך לעולם“, הוי למד מאחיתופל שני דברים, ועל כן עשאו רבו, שנאמר: „ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי“, והלא דברים ק"ו הלמד מחבירו על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד.

ואין כבוד אלא להכמים, וכן אתה מוצא ביהושע ששמש משה ע"ה, שאמר

הקב"ה: „כאשר הייתי עם משה אהיה עמך“ (יהושע א, ה).

ד. כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ

עושה כך. אשריך וטוב לך (תהלים קכח ב). אשריך — בעולם הזה. וטוב לך — לעולם הבא.

ה אל תבקש גדולה, ואל תחמד כבוד יותר מלמודך. עשה ואל תתאוה לשלחנם של מלכים — ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם. נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

דברים

תישן, וחי צער תחיה, ובתורה אתה עמל, ואם אתה עושה כך אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. שנינו אמר ר' אלעזר: כשהייתי לומד תורה אצל ר' יוחנן ראיתי שהיה אוכל פת חרבה במלח (יבמות טו ב). עוד שנינו במקום אחר (ברכות סג ב) אמר ר' שמעון בן לקיש: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם, שנאמר (במדבר יט יד): „אדם כי ימות באהל“. שנינו: „אלה שמות הגבורים אשר לדוד יושב בשבת תחכמוני“ וכו' (שמואל ב' כג ח), ואלה שמות גבורותיו של דוד. „יושב בשבת“, שבשעה שהיה יושב דוד בישיבה, לא היה יושב על גבי כרים ולא על גבי כסתות אלא על גבי קרקע. דכל זמן דהוה עירא היאירי קיים הוה מתני להו לרבנן על גבי כרים ועל גבי כסתות, כי נח נפשיה דעירא היאירי, הוה מתני דוד לרבנן על גבי קרקע, אמרי ליה: ליתב מר על גבי כרים וכסתות, ולא קבל עליה. „תחכמוני“ — אמר ליה הקב"ה: הואיל והשפיל דוד עצמו תהיה כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה (מועד קטן טז ב).

ועל הארץ תישן. אלו הענינים כולם כדי שלא יהא אדם נמשך אחר תאוותו ומאכלו. שנינו (סנהדרין לו א): מימות משה עד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ומקשינן עלה כמה קושיות, ולא אשכחן. ואמרינן בברכות (ה ב): דאין כל אדם זוכה לשתי שלחנות.

ה. אל תבקש גדולה, שלא יבקש אדם גדולות ממנו, כמו שצוה הנביא ע"ה (ירמיה מה ה): „ואתה תבקש לך גדולות, אל תבקש“.

ואל תחמד כבוד יותר מלמודך. אין לך מעלה גדולה וכבוד יותר ממי שלומד התורה ועושה אותה מאהבה. ומעשה בחכם אחד שהיה בספינה עם סוחרים הרבה והיו אומרים לאותו חכם: היכן הוא הפרקמטיא שלך, אמר להם: הפרקמטיא שלי גדולה יותר משלכם. בדקו בספינה הפרקמטיא של אותו חבר ולא מצאו לו שום דבר, התחילו לשחק עליו, נפלו עליהם ליסטים ובזזו אותם כל מה שהיה להם, יצאו ליבשה ונכנסו למדינה ולא היה להם לחם לאכול, אותו חבר נכנס לבית המדרש ודרש, וכשראו בני המדינה נהגו בו כבוד והלכו מימינו ומשמאלו, ואחר כך באו אותם הסוחרים ופייסוהו לאותו חכם שיפייסם בעבורם שיתנו להם פרנסתם, אמר להם אותו החכם: לא אמרתי לכם:

ו גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות: שהמלכות בשלשים מעלות, והכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים. ואלו הן: בישוב, במקרא, במשנה, בדרך ארץ, במעוט שינה, במעוט סחורה, במעוט שחוק, במעוט תענוג, בארך אפים, בלב טוב, ובשמוש חכמים, ובדקדוק חברים, ובפלפול התלמידים, במעוט שיחה.

כי גדולה הסחורה שלי משלכם, לכך נאמר (משלי ד, ב): „כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו“ (תנחומא תרומה, ב).

עשה ואל תתאוה וכו', שלא האמר: הואיל ואוכל פלוני ושותה ולובש יותר מדאי אני מתאוה למעשיו, לפי ששלחנך גדול משולחנך, וכתרך גדול מכתרב, וכשאתה מחשב כן, נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ו. גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות בשלשים מעלות, מפורשים הם בסנהדרין (ית—כב) השלשים מעלות. והכהונה בעשרים וארבעה, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן. בישוב, כשיתיישב אדם על הלימוד.

[במקרא]. אם יתלמד במקרא שידע הפסוק כי עליו הוא תורה שבעל פה. [במשנה]. אמרו רז"ל: „טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ירך“ (קהלת ז, יח) זו משנה (קה"ר, שם).

בדרך ארץ. צריך שיהא בתלמיד חכם דרך ארץ.

במעוט שינה. שנינו במסכת אבות (פ"ג, יד): שינה של שחרית וכו', וכשילמד אדם תורה צריך להוסיף מן הלילות על הימים, ואם אינו מוסיף נמצא שימשך אדם אחר השינה. אמר שלמה ע"ה (משלי כו, יד): „הדלת תסוב על צירה ועצל על מיסתור“.

במעוט סחורה. כשיתעסק אדם בסחורה כל היום נמצא הולך אחר הממון ואינו יכול ללמוד תורה כלל.

במעוט שחוק. כבר שנינו במסכת אבות (פ"ג, יז): שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. וכבר אמר הנביא (ישעיה כח, כב): „ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם“.

במעוט תענוג. שנינו ר' יהודה הנשיא אומר: המונע ממנו תענוגי עולם הזה נותנין לו תענוגי עולם הבא (אדר"ג פכ"ח).

בארך אפים. שיהיה התלמיד ממתין על רבו ושומע הלכה.

לב טוב. שנינו במסכת אבות (פ"ב יב) מהמדות הטובות שבאדם לב טוב, ובשמוש חכמים. שנינו (ברכות ז, ב): שמושה יותר מלימודה, ודרך האמת כך הוא, כשישמש אדם תלמידי חכמים מעלה גדולה, ויודע מנהגים רבים.

והמכיר את מקומו, והשמח בחלקו, באמונת חכמים, ובקבלת היסורים, בשמיעת האזון, בתלמוד, בבינת הלב, באימה, ביראה, בשמחה, ואינו

והראיה שאמר: „פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו“ (מלכים ב' ג, יא), ונא למדת ששמושה יותר מלימודה.

ובדקדוק חברים. כבר שנינו במסכת אבות (פ"ב, יב) מהמדות הטובות חבר טוב. כי בכל הענינים אין האדם רואה חובה לעצמו וכשיהיה לו חבר טוב גותן לו עצה הוגנת לו ועומד עמו בכל שעה, ואמר שלמה ע"ה (משלי כו, יז): „ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו“, ואמרו ז"ל (ברכות סג, ב): „חבר על הבדים ונאלו“ (ירמיה נ, לו), חרב על שונאיהם של ישראל שהם עוסקים בתורה לבדם.

ובפולסו התלמידים. שנינו (ויק"ר כב, א): אין תלמידים עתידים לחדש דבר אלא הכל נתון בסיני. מכל מקום כשאדם יושב בישיבה לפני רבו, עומד אחד ושואל לרבו והאחר ג"כ, נמצא אדם למד מאחרים ומפלפולם.

במיעוט שיחה. כשיושבים ולומדים התורה ומתעסקים התלמידים בשיחה, נמצאו כל היום בטלים, וזימים והלילות לא די לעולם משיחה בטלה, ורז"ל אמרו (ע"ז ג, ב): „הקוטפים מלוח עלי שית ושורש רתמים לחמם“ (איוב ל, ד), פי' אלו שפוסקים הלכה ומתעסקים בשיחה בטלה „שורש רתמים לחמם“. והמכיר את מקומו, שלא ישב אדם במקום גדול ממנו, וצוה שלמה ע"ה (משלי כה, ו): „ובמקום גדולים אל תעמוד“, וכתוב (שם שם, ז): „כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב אשר ראה עיניך“ ולעולם אין בושת לאדם גדול מזה.

והשמח בחלקו. כבר שנינו במסכת אבות (פ"ד, א): אי זהו עשיר השמח בחלקו. אין מעלה גדולה מזאת המדה וכ"ש לתלמידי חכמים, ואמר שלמה ע"ה (משלי טו, טז): „טוב מעט (לצדיק) [ביראת ה'] מאוצר רב“, וכן במאכלו שישפיק לו מעט, ואמר שלמה המלך ע"ה (שם יג, כה): „צדיק אוכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר“, וכן כל מעשיו שיהיו לשום שמים, עתותיו יערב לו וחילוף זה: „ושר בשירים על לב רע“ (שם כה, כ).

באמונת חכמים. שנינו בתורת כהנים (פ' שמיני פרשת מילואים פס' לח): „תורת אמת היתה בפייהו“ (מלאכי ב, ו), שלא טמא את הטהור ולא טהר את הטמא, „ועולה לא נמצא בשפתיו“, שלא אסר את המותר ולא התיר את האסור, שנאמר: „בשלום ובמישור הלך אתי“, שלא הרר אחר המקום, „ורבים השיב מעון“, שהשיב פושעים אל התורה.

ובקבלת היסורים. שנינו (ב"מ פד, ב): ר' אלעזר קבל עליו יסורים, באורחא

מחזיק טובה לעצמו, ועושה סייג לתורה, אוהב את הצדקות, אוהב את התוכחות, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, מתרחק מן הכבוד, ולא מגיס לבו בתלמודו, ואינו שמח בהוראה, נושא בעול עם חבריו, מכריעו לכף זכות, מעמידו על האמת, מעמידו על השלום.

אמר להו: אחיי ורעיי באו, בצפרא אמר להו אחיי ורעיי לכו, משום בטול תורה, והרבה מעשיות כתובים שסבלו חז"ל יסורין עליהם, אבל לא רציתי להאריך. שמיעת האוון, נחלקת לג' חלקים, יש מי שיודע השמועה ושומע אותה לאזנים נמצא נשנית אותה השמועה, החלק השני, אינו יודע אותה שמועה בטוב יש ריוח הרבה בשמועתה שתתכן לו אותה שמועה, החלק השלישי, אם ישמע דברים מה ששמע, אפשר ישמע דבר שלא שמע מעולם, נמצא מכל מקום יש ריוח בשמיעת האוון, לפיכך אמר שלמה ע"ה (משלי כב, יז): „הט אזנך ושמע דברי חכמים“.

בתלמוד, שנינו (עירובין נד, ב): אמר ר' עקיבא: מצינו שחייב אדם שיחזור תלמודו עד שילמדנה, שנאמר: „ולמדה את בני ישראל שימה בפייהם“ (דברים לא, יט). התלמידים הלומדים נמצאו על שלשה חלקים, יש שלא ידע ויחשוב שלא ידע, זה מכיר בעצמו ואיפשר יהיה לו תקנה, החלק השני הוא ידע והוא אינו יודע אם ידע, גם זו דרך טובה, והיה אומר הרב ר' זכריה הלוי: לא ידעתי שידעתי עד שידעתי שלא ידעתי, החלק הג', היא רעה חולה ונמצאת הרבה בבני אדם, שלא ידע וחשב שידע אין לו תקנה לעולם בזאת המדה, לפיכך אמר שלמה ע"ה (משלי כו, יב): „ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו“.

בבינת הלב, כשאדם מחשיב בעיניו העולם אינו יכול ללמוד, כי לא יכין את לבו ללמוד.

באימה, ביראה, כתיב (דברים ד, ט"ו): „והודעתם לבניך... יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך“ מה להלן באימה וביראה ובזיע... תלמיד היושב לפני רבו באימה וביראה ובזיע (ע"י ברכות כב, א).

בשמחה, אמרה תורה (דברים כח, מז): „תחת אשר לא עבדת ה' אלקיך בשמחה“ וכו', מכאן למדנו כשיעשה אדם מצוה צריך לעשותה בשמחה, ודוד המלך ע"ה אמר (תהלים יט, ט): „פקודי ה' ישרים משמחי לב“, ואין שמחה לאדם כמו למידת התורה ועשייתם מאהבה...

[ואינו מחזיק טובה לעצמו], שלמה המלך ע"ה אמר (מלכים"א' ה, יג): „בנה בניתי בית זבול לך“ וכו', ונענש לפי שנתגאה, ואדם שיהיה צדיק כשיעשה המצות צריך שלא להחזיק טובה לעצמו ומשתבח ואומר: כך וכך מעות נתתי במצוה פלונית, והראיה לזה הענין מנחמיה בן חכלאי, לפי שאמר במקומות

בעריכת שפתים, בבינת הלב, בשכלות הלב, שואל ומשיב, שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד, והלומד על מנת לעשות. המחכים את רבו, והמכוין את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת: כל האומר דבר בשם אומרו – מביא גאולה לעולם, שנאמר: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (אסתר ב, כב).

ז גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר: כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא (משלי ד, כב). ואומר: רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך (שם ג, ח). ואומר: עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר (שם ג, יח). ואומר: כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרתך (שם א, ט). ואומר: תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך (שם ד, ט). ואומר: כי בי ירבו ימיך ויוסיפו

[1234567]

רבים (נחמיה ה, יט): „זכרה לי אלקי לטובה“, נענש ולא נקרא הספר על שמו בשביל שהחזיק טובה לעצמו, ונקרא הספר על שם עזרא ואע"פ שעשה כל טובה לישראל. ארז"ל (ברכות י, ב) כל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו, וכל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים, והראיה משה וחזקיה, ועושה פייג לתורה, תלמיד חכם צריך שיעשה גדרות בינו לבין עצמו, ולא לפני רבים כי להראות, אם עשה כן חלל את השם, אבל יעשה בסתר כל מה שירצה שיהיה מכלכל דבריו במשפט.

אזהב את הצדקות, שנינו: „אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת“ (תהלים קו, ג), וכי (אי) איפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת, רבותינו שביבנה אמרו לר' אלעזר: זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים, ר' שמואל ב"ר נחמני אמר: זה המגדל יתום בתוך ביתו (כתובות נ, א).

אזהב את התוכחות, אמר שלמה המלך ע"ה (משלי כד, כה): „ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב“, ישנינו בתורת כהנים (פ' קדושים פרשתא ב, פ"ד): „הוכיח תוכיח את עמיתך“ (ויקרא יט, יז), הוכיח זמנא חדא, תוכיח תרי זימניה, א"ל: „תוכיח“ אפילו מאה פעמים, „תוכיח“ אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מניין, „הוכיח תוכיח“ מכל מקום, אמר ר' אלעזר בן עזריה: העבודה אם בדור הזה יכול להוכיח, אמר ר' אלעזר בן עזריה: תמה אני אם בדור הזה יכול לקבל תוכחות, אמר ר' עקיבא: העבודה אם בדור הזה יודע היאך מוכיחין, אמר ר' יוחנן בן זכאי: אני מעיד עלי שמים וארץ שיותר מארבעה וחמשה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני ר' גמליאל שהייתי קובל עליו והייתי יודע...

חסר בכתב יד וחבל על דאברין

לך שנות חיים (שם ט, יא). ואומר: ארך ימים בימינה, בשמאולה עשר וכבוד (שם ג, טז). ואומר: כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך (שם ג, ב).

ח רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר: הנזיר, והכח, והעשר, והכבוד, והחכמה, והזקנה, והשיבה, והבנים — נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר: עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא (שם טז, לא). ואומר: ותפארת בחורים כחם, והדר זקנים שיבה (שם כ, כט). ואומר: עטרת חכמים עשרם (שם יד, כד). ואומר: עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (שם יז, ו). ואומר: "וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך יי צבאות בהר ציון ובירושלים וגד זקניו כבוד" (ישעיה כד, כג). רבי שמעון בן מגסיא אומר: אלו מדות שמנו חכמים לצדיקים — כלם נתקימו ברבי ובבניו.

ט אמר רבי יוסי בן קסמא: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי: „רבי, מאי זה מקום אתה?“ אמרתי לו: מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, אמר לי: „רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות“. אמרתי לו: אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה. וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל: טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף (תהלים קיט, עב). ולא עוד, אלא שבשעת פטירתו של אדם אין מלוים לו לאדם לא כסף, ולא זהב, ולא אבנים טובות ומרגליות — אלא תורה ומעשים טובים בלבד, שנאמר: בהתהלך תנחה אתך, בשכבך תשמר עליך, והקיצות היא תשיחך (משלי ו, כב). בהתהלך תנחה אותך — בעולם הזה, בשכבך תשמר עליך — בקבר; והקיצות היא תשיחך — לעולם הבא. ואומר: לי הכסף ולי הזהב נאם יי צבאות (תגי ב, ח).

י חמשה קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הם: תורה — קנין אחד, שמים וארץ — קנין אחד, אברהם — קנין אחד, ישראל — קנין אחד, בית המקדש — קנין אחד, תורה מנין? דכתיב: יי קבני ראשית דרכו, קדם מפעליו מאז (משלי ח, כב). שמים וארץ מנין. דכתיב: כה אמר יי: השמים כסאי והארץ הדם רגלי, אי זה בית

אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי ^[אוצר החכמה] (ישעיה סו, א). ואומר: מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך (תהלים קד, כד). אברהם מנין דכתיב: ויברכהו ויאמר: ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ (בראשית יד, יט). ישראל מנין דכתיב: עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קנית (שמות טו, טז). ואומר: לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם (תהלים טז, ג). בית המקדש מנין דכתיב: מכון לשבתך פעלת יי מקדש אדני כוננו ידיך (שמות טו, יז). ואומר: ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו (תהלים עח, נד).

יא כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא בראו אלא לכבודו, שנאמר: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (ישעיה מג, ז). ואומר: יי ימלך לעלם ועד (שמות טו, יח).

רבי חנניא ^{רבי} בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל — לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיה מב, כא).

הדפסה בראולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה -
פירוש רבינו יונה לאבות - פירוש קדמון לפרק ששי גירונדי, יונה בן אברהם עמוד מס: 115 הודפס ע"י אוצרו